

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

ספר

יעטה מורה

מועדים – פסח

דרשות ומאמרים
דברי חכמה ומוסר יקרים
להורות הדרך ילכו בה מישרים
לראות בטוב ה' בארץ חיים

שנאמרו מפי

הרה"ג יעקב ברוך הכהן טראב זצ"ל

רבה דשכונת התקווה וראש ישיבת "רבנו יוסף חיים" בעיר ת"א
בן הרה"ג עזרא הכהן טראב זצוק"ל ראב"ד דמשק

נדפס פעיה"ק ירושלים תוכב"א

שנת גמ ברכות יעטה מורה לפ"ק

תוכן העניינים

מועדים

פסח.....	קנח
המעם לגלות מצרים.....	קנח
מסירות נפש לקחת שם ולא גדי.....	קסג
כל בן נכר לא יאכל בו.....	קסה
סיפור יציאת מצרים עד עלות השחר.....	קסז
חובת העשייה בעולם המעשה.....	קסט

פסח

הטעם לגלות מצרים

השבת שלפני חג הפסח זכתה וקנתה לעצמה שם טוב יותר משאר שבתות השנה, ונקראת בפינו "שבת הגדול".

והתוס' בשבת (פו, ע"ב) נתנו טעם לדבר ואמרו: "ועל כן קורין אותו שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס גדול, כדאמרינן במדרש (שמ"ר פ' בא) כשלקחו פסחיהם באותה שבת, נתקבצו בכורות אוה"ע אצל ישראל ושאלום, למה היו עושין כך. אמרו להן, זבח פסח לה' שיהרוג בכורי מצרים. הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלח ישראל, ולא רצו, ועשו בכורות מלחמה והרגו מהן הרבת, וה"ד למכה מצרים בבכוריהם.

אמנם הטור בסי' ת"ל הביא טעם אחר, והוא, שהגמ' בשבת (פו, ע"ב) אמרה: "ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים, בארבעה עשר שחטו פסחיהם, ובחמישה עשר יצאו, ולערב לקחו בכורות. (לערב ס"ד אלא אימא מבערב), ואותו היום חמישי בשבת היה." ואם כן, ביום רביעי הם שחטו את הפסח, נמצא שבשבת שלפניו לקחו את הפסח, שאז חל התאריך עשרה בניסן, וכמו שנצטוו "בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש לשה לבית אבות ששה לביתו." וכשלקח כל אחד את פסחו, קשר אותו בכרעי המיטה "ושאלום המצריים למה זה לכם, והשיבו לשוחטו לשם פסח במצוות השם עלינו, והיו שיניהם קחות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאים לומר להם דבר, ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול."

לכאורה נראה שהטור כתב את הנס שלשמו נקרא שבת הגדול בעניין אחר, שישראל שחטו את פסחיהם ממין אותה בהמה שהמצרים עבדו אותה, והמצרים לא היו רשאים לומר להם דבר, ולא מטעם "למכה מצרים בבכוריהם".

אבל המהרש"א מבאר את כוונת שני המדרשים לדבר אחד, בהקדמת הבנת המדרש: כשלקחו פסחיהם באותה שבת נתקבצו הבכורות אוה"ע וכו' (נכתב למעלה). נשאלת

השאלה: למה חרה לבכורות יותר משאר המצרים, ורק הם נתקבצו, הרי עדיין לא נאמר להם מתי ה' יהרוג את בכורי מצרים, כי רק אחרי שהם שאלו את הישראלים "למה היו עושין כך", ענו להם ואמרו: "ובח פסח לה' שיהרוג בכורי מצרים." על אף שכבר בתחילת שליחותו של משרע"ה אל פרעה, אמר לו הקב"ה שיתרה בו על מכת בכורות, כפי שכתוב בפ' שמות (ד, כב): ואמרת אל פרעה, כה אמר ה' בני בכורי ישראל, ואמר אליך שלח את בני ויעבדני ותמאן לשלח, הגה אנכי הורג את בנך בכורך. מובן מזה שהמצרים ידעו על המכה הזאת, ומשום כך נתקבצו הבכורות דווקא, כיוון שהם חסו על עצמם, היות שרק הם ייגנפו במכה הזאת.

ועוד יותר, כשהתרה בהם שנית בפרשת בא (יא, ד) "ויאמר משה, כה אמר ה', כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, ומת כל בכור בארץ מצרים, מבכור פרעה היושב על כסאו, עד בכור השפחה אשר אחר הרחיים, וכל בכור בהמה. על כן בודאי שרק הם יודרו לשאול על המכה שתבוא עליהם.

אבל בכל זאת קשה, שנתקבצו בשעת לקיחת קרבן פסח, ודווקא הבכורות, על אף שלא ידעו על מועד המנפה.

והוא מתרץ ואומר, כי לכל חודש וחודש יש לו מזל לפי תוכנו של החודש, כגון:

תשרי – מאזנים: בו העולם נידון והכל במאזנים. חשוון – עקרב: משום שהעולם צמא למים, והעקרב בטבעו צמא למים והמים הם התרופה שלו. כסלו – קשת: בקשת הנראה ביום גשם. טבת – גדי: שבו גדיים יוצאים בשדה למרעה.

שבט – דלי: על שם הכתוב "יזל מים מדליו". אדר – דגים: שמתרבים אז בנחרות. ניסן – טלה: על שם השה לבית אבות לקרבן פסח. אייר – שור: האוכל עשב לשובע בחודש זה.

סיוון – תאומים: על שם הכתוב "תאומי צביה הרועים בשושנים", המלאים שפע בחודש זה. תמוז – סרמן: שמתרבה בימי החום הגדול. אב – אריה: מלך החיות, לנחמה על הפורענות שבו. אלול – בתולה: על שם הכתוב "שובי בתולת ישראל" (ירמיה לא, כא).

אם בן מזלו של ראש החדשים שהוא ניסן הוא טלה. נמצא שראש המזלות והבבור שלהם הוא טלה. לכן בזמן שראו הבבורות שישראל לוקחין את המזל שלהם וגם את אלוהיהם, נתקבצו הם בראשונה ושאלו, והיו שיניהם קרות מתשובתם של הישראלים.

יוצא אפוא עכשיו ישני המדרשים נתכוונו לדבר אחד, שהגם שהיה הוא שישראל שחטו את פסחיהם ממין הטלה שהוא אלוהי מצרים, ושיניהם של המצרים קרות ואין בידם לעשות מאומה.

וצריכים להבין, מדוע חרה למצריים עכשיו דווקא, וכי לא היו יודעין שישראל שוחטין ואוכלין אלים וכבשים בכל יום ויום, אם כן מוזמן היו צריכים לשאול איך הם עושים כך.

והמפ' פי' (הב"ח) שני פירושים: א. מה שאמר המדרש ש"שיניהם קרות על ששוחטין את אלוהיהן", אלוהיהן של ישראל, כלומר, המצרים התרגזו על כך שאותה בהמה שעבדו אותה עד עכשיו הם שוחטין אותה למטה כדי שתשחט למעלה.¹³

ב. כיוון שהודיעו ישראל את המנמה שלהם בשחיטת השנה עכשיו, שהיא במצוות ה' עלינו, ועל ידי שחיטת אלוהי המצרים למטה יישחט למעלה, וזה דיוק לשון המדרש "והיו שיניהם קרות על ששוחטין את אלהיהם", "את" לרבות גם אלוהיהן שלמעלה.

אבל קיים עוד מעם פשוט ביותר, והוא שישבת זו מתארכת ומתגדלת יותר משאר השבתות על ידי לימוד התורה שהדרשנים ומגידי השיעורים מוכרחים להאריך בשיעוריהם, היות שברגל זה רבים מאוד פרטי ענייניו, דיניו מרובים וההתכוננות במהות הניסים והנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו במצרים מחייבים להאריך את הדיבור עליהם עד כמה שאפשר.

והנה רבותינו הראשונים והאחרונים הביעו את השקפותיהם השונות ונתנו הסברים שונים לסיבת גלות ישראל במצרים.

היות שבתורתנו לא הוזכר שום עוון אשר ייענשו עליו אותה גלות קשה זו, היו כאלה אשר ייחסו את הגלות הזאת לעוון אברהם אבינו ע"ה שהיגר מארץ ישראל למצרים

¹³ בשרז"ל "משכו וקחו לכם", משכו ידיכם מהע"ז וקחו צאן למצווה.

בעבור הרעב, או בעניין שרה שנגרם לה להילקח אל פרעה. וקצת מהמפרשים ייחסו אותה לעוון אחי יוסף שמכרו אותו. ויש אשר שכל הגלות היא לא הייתה בגדר עונש, אלא בעין כור של צורף לזכך אותם מחומריותם ולהכינם לקבלת התורה.

והפעם הזאת נתעכב על פירושו של הרב בעל "גידולי תרומה" ע"ה, שייחס את הגלות הזאת למאמר הו"ל "אין מיתה בלא חטא ולא ייסורין בלא עוון", ובעומק עיונו ובמיטב הניונו ע"ה מצא בדברי הפסוקים שעם ישראל קלקל ושיחת שלוש מידות יסוד שהנהר בהן מעיד על עצמו שהוא נבדל משאר בע"ח.

וזה מה שאמר רבי אלעזר הקפר (אבות ד, כא): "הקנאה והתאווה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם".

על נודל ננותם של מידות אלה מעידה התפלאותו של שלמה המלך ע"ה שאמר: "תחת שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא תוכל שאת, תחת עבד כי ימלוך ונבל כי ישבע לחם, תחת שנואה כי תבעל ושפחה כי תירש גברתה". (משלי ל, כא)

והדקדוקים בפסוק הם: א. למה עשה שתי חלוקות – תחת שלוש ותחת ארבע לא תוכל, יגיד "תחת ארבע רגזה". ב. למה לא אמר "תחת הרביעי".

ג. ועוד למה אמר לשון עתיד: "כי ימלוך", "כי ישבע", "כי תשבע", "כי תירש", ולא אמר בלשון הווה.

וביישוב הדקדוקים האלה ביאר הרב הנ"ל ע"ה: מרוב פחיתותם של מידות אלה – הקנאה, התאווה והכבוד, יש בהם כדי להרגיז ארץ ממקומה.

הא' – רדיפת הכבוד, עבד שמטבעו להיות שפל ונכנע לפי מדרגתו, מתנשא לאמור אני אמלוך.

הב' – הקנאה – מי שלחוט אחר הממון והוא כילי, ומרוב כליותו מתפלל כי ישבע לחם, רק מהלחם יהיה שבע.

הג' – התאווה – זה שאינו יכול לרסן את עצמו ולהתגבר על יצרו, ומרוב תאוותו הבוררת בקרבו בועל אפילו שנואה.

ודבר רביעי הכולל את כולם הוא "ושפחה כי תירש גברתה": שליבת מתנאה להיות כמו הגברת. ורצונה לרשת את כסף גבירתה. וכן את רכוש בעלה של הגברת.

ובזה יתיישבו כל הדקדוקים שהזכרנו בעמוד הקודם.

ומתחילת ברייתו של עולם הייתה כוונתו יתברך להשלים המין האנושי להבדילו ולהרתיעו מרעות אלה, וזה שאמר הכתוב: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים.

א. כדי לבלום את התאוה החומרנית אמר "פרו ורבו ומלאו את הארץ", תהא המטרה שלכם לקיים את המין האנושי, לקיים מה שנאמר "לא תוהו בראה לשבת יצרה".

ב. וכדי להתרחק מהכבוד – "ורדו בדגת הים", תמשלו רק בבעלי חיים, לא במדברים.

ג. ולהתרחק מהתאוה – "הנה נתתי לכם כל עשב", לא צריך בשר.

ובהיות אבות העולם שלמים במידות הללו, ואף חינכו את זרעם להידבק במידות הללו, בחר הקב"ה בהם מכל המין האנושי, אבל לאחר שהעם השתקע במידות המנוגות הללו, נתחייבו גלות לכפר על חטאתם.

ועל זה רמזה התורה בפסוק "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו, ויוסף היה במצרים". וההרגשים בו הם רבים כידוע: א. אחר שמנה אותם בפרשת ויגש, למה מגאם שוב. ב. "את יעקב", "איש וביתו", נראים לכאורה מיותרים. ג. "ויוסף היה במצרים", דבר זה ידוע.

ועוד בפסוק "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד", כפל העניין במילים שונות לשם מה.

אך לרמוז על שלוש מצוות אלה באה התורה לספר לנו.

כי בדורות הראשונים "אלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב", כולם באו בשלמותו של יעקב אע"ה, אפילו הנשים היו שומעות את דבריו ולומדות ממעשיו. וגם אחרי שמת יעאע"ה, עדיין לא סרו מהשלמות הזאת – "ויוסף היה במצרים", והצליח עוד להדריכם ולהנהיגם באותה שלמות מחויבת.

אבל לאחר שמת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, שהיו יראי ה' וחושבי שמו, "ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד", השתקעו בשלוש מידות אלה שהוציאו אותם מן העולם:

א. תאווה – הפריה ורבייה שלהם לא הייתה מכוונת לקיום המין האנושי, אלא למלאת תאוותם, כמו השרצים בעלי החיים הפחותים.

ב. כבוד – נלכדו ברשת הכבוד – "וירבו", שביקשו להתרברב ולהתגדל על זולתם בגאווה ובוז.

ג. קנאה – קנאת הממון התעצמה בתוכם, וז"א "ויעצמו במאד מאד", מאוד – ממון, "ובכל מאדך" – בכל ממונך. ונקרא "מאד" מפני שהוא דבר נוסף על ההכרה, והם נתעצמו במאד מאד – הרבת, הם רדפו אחרי המאד מאד, נוסף על מה שהיו צריכים.

לשם כך גלו למצרים, ושם ריצו את עונשם, להיתקן בשלוש מידות אלה:

א. הם רדפו אחרי הממון להעשיר – שמו עליהם מיסים למען ענותו וכו'.

ב. הם היו להומים אחרי מילוי תאוותם הגשמית – העבידום עבודה קשה בחומר ובלבנים.

ג. הם רדפו אחרי הכבוד, "וירבו" – השתעבדו תחת ידי נוגשים פחותים וירודים.

באופן שגזרת הגלות הייתה לפי מעשיהם.

ובהנדה אנו קוראים: "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים וכו'. כל אחד מאיתנו יבדוק את עצמו עד כמה הוא משוחרר ממידות אלה, ומה עליו לעשות עוד כדי להיות בן חורין מהם.

מסירות נפש לקחת שיה ולא גדי

"שבת שלפני הפסח קורין אותו "שבת הגדול", והטעם, לפי שנעשה בו גם גדול, שפסח מצרים מקחו בעשור, כדכתיב 'בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שיה לבית אבות שיה לבית'. ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה', כדאיתא בסדר עולם.

ונמצא ש' בחודש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו, וקשרו אותם בכרעי מיטתו, ושאלום המצרים – למה זה לכם, והשיבו: לשחטו לשם פסח במצוות השם עלינו. והיו שיניחם קרות על ששוחטין את אלוהיהן, ולא היו רשאים לומר להם דבר, ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול." (טור)

וצריך להבין, למה באמת שמו את נפשם בכפם לשחוט שה לקרבן פסח, הרי גם נדי כשר לקרבן פסח, כמ"ש בגמ' פסחים (סו, ע"א), והרי שאסור לו לאדם להכניס עצמו בסכנה. (הליכות עולם)

ועיין בב"ח מה שהוסיף להקשות וישב בתרי אנפין.

ונ"ל, דהנה ידוע דכשהס"ת נשרף ר"ל, צריך לקרוע שתי קריעות, אחת על הגויל ואחת על האותיות, וכמעשה שהיה כששרף יהויקים את המגילה (מלכים ב יח), "ויבא אליקים בן חלקיהו ושבנא הסופר ויואח בן אסף המזכיר אל חזקיהו קרועי בגדים, ויגידו לו את דברי רבשקה".

וקשה לכאורה, דהרי ידוע שר' חנינא בן תרדיון, כשכרכוהו בס"ת ושרפום באש, ותלמידיו שאלוהו מה הוא רואה, אמר: גוילין נשרפין ואותיות פורחות (ע"ז יז), ואם כן הכתב לא נשרף, ואמאי קורעין עליו.

וצ"ל דרק רבי חנינא בן תרדיון היה יכול לומר אותיות פורחות, והוא מפני שגם הוא נשרף עם הס"ת יחד, ומסר את נפשו למיתה, ועל ידי מסירת נפשו נטע מסירות נפש בדורות הבאים.

והראיה, שאפילו התליין שלו, כשראה מסירת נפש כזאת, שאל אם ירבה חבילי זמורות אם יהיה בן העוה"ב, וכשומר לו הן, קפץ באש ונשרף יחד עם ר' חנינא וקנה עולמו בשעה אחת.

ועל כגון דא ודאי שיתכן לומר אותיות פורחות למעלה, והלאה לדורות הבאים. ולא פורחות סתם לחזור על עקבם לחר סיני.

ותלמידיו ובתו שאלוהו עד כאן, יען שהתלמידים לא הגיעו למדרגת מסירות נפש של מוריהם ורבתיהם.

עכ"פ אך ורק כשגם היהודים שעומדים באותו מעמד מובשרים גם הם למסור את הנפש בעד תורתם אז בצדק אפשר לומר אותיות פורחות להשפיע על אחרים.

ולכן יפה עשו אבותינו שמסרו נפשם ולקחו לקרבן פסח שה דווקא, כדי שתהינה אותיות פורחות קדימה ע"י מסירות נפש, דא"א למסירת התורה והירושה הרוחנית בלי מס"נ, דאין לנו עגלות או מכונות שע"י יוכלו למסור את הירושה הרוחנית שלנו מדור לדור. הנה בהכרח נעשה ממילא ע"י מס"נ של האבות עד שהבנים נעשים מושפעים מהשפעה זו.

כל בן נכר לא יאכל בו

מספר גדול של מצוות, דינים ומנהגים בעלי תוכן רעיוני עמוק, מציינים את חג הפסח יותר מאשר בשאר החגים.

במקום מצווה אחת ויחידה השייכת בראש השנה, והיא תקיעת שופר, אנו מוצאים בפסח למעלה מחמש עשרה מצוות בערך. אפילו ביוהכ"פ יש בס"ה ארבע מצוות. בסוכות יש שתי מצוות: סוכה ולולב. הבדל זה מבלים במיוחד את חשיבותו של חג הפסח בחיי עם ישראל.

על מצוות חשובות ויסודיות שאינן בחגים אחרים, נייחד עליהן את הדיבור הפעם.

מצווה אחת מוזכרת בפסוק: "וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה, המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והיה כאזרח הארץ, וכל ערל לא יאכל בו", כתב רש"י: "להביא את שמתו אחיו מחמת מילה, שאינו מומר לערלות ואינו נלמד מכן נכר לא יאכל בו".

והנמ' מספרת על הדו שיח שהתקיים בין אנטונינוס לבין רבי יהודה הנשיא:

שאל אנטונינוס את רבי: האם תאכילני מלוייתן לעולם הבא, (כלומר, האם לחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא). אמר לו רבי: כן. אמר לו: קרבן פסח אינך מאכילני, ומחלוייתן שקדושתו חמורה מקדושת קרבן הפסח, כן תאכילני.

אמר לו: מה לעשות לך, בקרבן פסח גזרת הכתוב היא "וכל ערל לא יאכל בו", ולא בזכות תולה הדבר, דאפילו צדיק גמור והוא ערל מפני שמתו אחיו מחמת מילה, אסור לו לאכול בקרבן פסח. כיוון ששמע שכל כך חביבה מצוות מילה לפני הקב"ה הלך ומל את עצמו וכו'. (מגילה פ"א ה"א קה"ע)

המצווה השנייה מוזכרת בפסוק: "ויאמר ה' אל משה ואהרן, זאת חוקת הפסח, כל בן נכר לא יאכל בו". אונקלוס מתרגם: כל בר ישראל דןשתמד לא יכול ביה". והמכילתא לומדת מהפסוק הזה: "אחד ישראל מומר ואחד עובד"מ במשמע".

והטעם הוא, מאחר שאנו עושים את הקרבן פסח, לאות ולזכרון שבאנו באותו הזמן לחסות תחת כנפי השכינה, ונכנסנו בברית התורה והאמונה, אין ראוי שנאכיל ממנו למי שהוא היפך מזה, שיצא מן הכלל וכפר באמונה. (ועל כיוצא בזה נאמר בגמ' לפעמים סברא הוא, כלומר: ואין צריך ראייה אחרת ופ"ט מהלכות ק"פ)).

נשאלת השאלה, מדוע התורה אוסרת, על היהודי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים לאכול בקרבן פסח, הרי תו"ל גורסים: "ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא".

והגמרא (בריתות ו, ע"ב) אומרת: אמר ר' חנה בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא: כל תענית שאין בה ממושעי ישראל אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב בין סימני הקטורת, וביום הכיפורים אנהנו אומרים שאנהנו מתירין להתפלל את העבריין. אם כן למה בפסח מומר יותר חמור.

בספר פרדס יוסף תירץ, בזמן שהעברין או המשומד באים לבכות ולהתענות איתנו, סימן שיש להם קצת רצינות לעניין היום, ומשום כך אין להרחיק אותם. אבל אם בתענית הם לא מצטרפים אלינו, הם משאירים את הצום ואת הבכי בשבילנו, ורק לסעודה של כבשים צלויים ושמתח החנים היו מצטרפים, אין לנו לקבלם. משום זה אסור למשומד לאכול בקרבן פסח.

יהודי שהוציא את עצמו מן הכלל וכפר בעיקר, אינו יכול להצטרף לקרבן פסח, כי הקרבן פסח מזכיר לנו שנכנסנו תחת חסות כנפי השכינה בברית התורה והאמונה. והאדם הזה הוא תלש את עצמו מהברית הזאת ולכן "לא יאכל בו".

אבל אותו יהודי שעדיין מחובר לעם ישראל בחיבור כל שהוא, רק שלא היה ח"ו בגדר מומר אוכל בקרבן פסח ומצטרף על מנוויו, ומשום כך חובה לקרבו לבל ייתלש ממקור מחצבתו.

וזהו תכליתה של המצווה "והגדת לבנך", לעשות הכל מצד הגדולים וההורים, לשמור על קשר הדורות ביסודות התורה שלא יתרופף, ובמיוחד כשרואים לעינינו דור ירוד וריק מערכים רוחניים ומוסריים, חובתנו כפולה להשתמש בהודמנות זאת, כשרבים מבני המשפחה, בעלי השקפות שונות, מסובים כאחד ליד שולחן אחד, להסביר להם את מצוות החג ואת חשיבותן, ויתרשמו מעריכת הסדר על פי כל כללי ההלכה, לאור כל ההכנות המוקדמות של קניית מצרכים כשרים לפסח והגעלת כלים וכו'. ואז יש תקווה שהלבבות יוכשרו לא רק לפסח, אלא גם לכל ימות השנה, ורק על ידי זה נזכה לגאולה השלמה במהרה, אמן.

סיפור יציאת מצרים עד עלות השחר

המגיד הכנים לתוכן ההגדה בין יתר הדברים את המעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע וראב"ע ור"ט שהיו מסובין בבני ברק והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

בסיפור זה בולטת חיבתם של הת"ח המוזכרים בו לספר ביציאת מצרים: כל אותו הלילה היו מספרים, הדירו שינה מעיניהם ולא נחשב להם דבר זה כעינוי ביו"ט, משום שהזמן היה קצר בעיניהם מאוד, עד שלא הרגישו שעלה עמוד השחר, עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית.

את הסיפור הזה הסמיך מסדר ההגדה לקטע הקודם, האומר: "ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה, מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים, הרי זה משובח."

והרי לבאורה, קביעה כזאת סותרת את הכלל הידוע שלימדונו חז"ל: "לעלם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה", והקשו הראשונים מ"ש מפני מה אינם מוסקים בטורה ואמר מובטח אני בזה שמורה הוראות בישראל.

ותירץ הרשב"ץ ז"ל בתשובות (ח"ג סי' עח) משם רבנית אחת, דלא אמרו "לשון קצרה", אלא רב לתלמיד, שלא ישתבש בלשון ארוכה, אבל התלמיד השואל מן הרב לשון נקי עדיף, דהרב ליבו רחב ולא יתבלבל בלשון ארוכה, וזה שאמר "כל המרבה", בין רב בין תלמיד, שמאריך לשון לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח.

אמנם אותה רבנית הרשתה לי להרבות בסיפור יציאת מצרים, אבל הזמן העומד לרשותי אינו מאפשר זאת, ולכן אצטמצם בדברי בנושא אחד, והוא "החמץ אוסר במשהו".

כבר נשאלה שאלה גדולה לפני עשרות בשנים להגאון ר' דוד בן זמרא, הידוע בכינויו הרדב"ז, שהיה דיין במצרים ארבעים שנה ובצפת עשרים שנה, וחיבר ספרים המכילים למעלה משלושת אלפים תשובות ורבני ירושלים הזקנים יודעים לספר עליו שזכה ונגלה אליו אליהו הנביא.

השאלה ששאלו אותו הייתה כך, מדוע איסור חמץ חמץ כל כך שצריך לחפש אחריו בנרות, ולבער אותו בשריפה ולבטל אותו על ידי אמירת "כל חמירא דאיכא ברשותי" ומפקיר אותו וכו'.

במה זה יותר חמור מאשר שאר איסורים, כמו למשל חלב בשר וחלב, הרי לכולם ישנם שיעורים מסוימים לביטולם ולא אוסרים במשהו ומדוע החמץ אוסר במשהו.

נענה הרב ואמר שבאמת חיפש ולא מצא מעם על פי הפשט ומה שנקבע להלכה שהחמץ אוסר במשהו זהו מפני שהחמץ הוא מסמל את היצר הרע ויצה"ר איסרו במשהו.

משום כך התורה אסרה את החמץ בפסח במשהו, לרמוז שרק על ידי ביעור חמץ בצורה כה יסודית יכול עם ישראל להתקרב לקבלת התורה, שהיא היא התכלית של יציאת מצרים.

ובמיוחד כשהאנשים לא בדלים ממנו, אין ביעור חמץ אלא שריפתו, כלומר אין לו תקווה ליצה"ר אלא לשורפו באש התורה. "יצר" נימטריה ש', והתורה נקראת "אש", ויש אחד יותר רמז שאש התורה בכוחה לגבור על היצה"ר.

חובת העשייה בעולם המעשה

באחד ממכתביו של האור יחזקאל כתב, שהעולם שלנו נקרא עולם המעשה, ומחזק את הדברים, ומביא ראיה מקרבן פסח שהקב"ה ציווה אותם על דם פסח ודם מילה, מכיוון שעם ישראל היו בבחינת ערום ועריה.

אע"פ שעם ישראל הגיעו לאמונה חושית, מ"מ קוראים להם עירום ועריה. ואין להם זכות להינאל אלא רק אחרי דם פסח ודם מילה. שאלו הם מצוות מעשיות. ומכאן, שחובה על האדם לעשות מעשים, ולא מספיק רעיונות והשקפות.

מובא בספר צדקת יוסף, על תקופת רבי לוי יצחק מברדיצ'וב זצ"ל, שבזמנו היה אחד בשם ר' ברוך, שהיה ת"ח גדול, ומתנכל היה לרבי מברדיצ'וב. על כל הנהגותיו, עד כדי כך שחשבו האנשים, שיש כאן שנאה ממש מצידו של ר' ברוך.

ובשנפטר ר' לוי יצחק מברדיצ'וב, הספידו ר' ברוך אבד חסיד מן הארץ, והאנשים תמחו היכן ה"חסיד" היה כל הזמן. שבמשך חיי מורר לו אותם, ועכשיו פתאום נהיה חסיד.

וביאר לחסידיו, שמכיוון שבשמים רצו לקחת את גשמתו של ר' לוי יצחק מברדיצוב, מכיוון שהיה מסנגר מאוד על עם ישראל, ולכן היה כל הזמן מתפש להראות שיש חסרון במעשיו. אבל מעולם לא היתה לו כוונה נגדו.

וביאר הרב צדקת יוסף שכבר מצינו בן, במרים שדברה אודות האשה הכושית אשר לקח. וזה נבע מכך שחשבוהו שהוא בדרגתם, ולכן דיברו עליו, ואילולי היו יודעים את מעלתו, לא היו מדברים עליו.

וראיתי מכתב של הרב מרדכי אליהו שליט"א שכתב שבהיותו דיין בבית הדין הרבה משפחות נהרסו מכך שהיו מאושפזים נשים ונכרים יחד. או שרופאים היו עושים הפלות על דעתם. וכתב אז לר' אליעזר מזרחי שהיה סגן הבריאות, אילולי נתמנית אלא בשביל לתקן דבר זה דיין.

ומי שזוכר מה שהיה בזמן מינויו שאמרו, כיצד אברך שבקושי ידוע להדביק פלסטר, יהיה סגן שר הבריאות.

אולם רואים שמה שלנו נראה לעיניים, לא מחייב שזוהו הנכון והאמיתי, אלא אדרבה נתמנה לתפקיד הזה, שע"י תבוא הישועה ופחות משפחות יהרסו.

במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה אשר הלינתם (במדבר יד, כט). איתא בילקו"ש במדבר (פ"ג רמז תשמג): אמר רב אחא בר יעקב, לא נגזרה גזרה לא על פחות מבן עשרים שנה, ולא על יתר מבן ששים, לא על פחות מבן עשרים, דכתיב מבן עשרים שנה ומעלה, ולא על יתר מבן ששים, נמר ומעלה ומעלה מערכין, מה להלן יותר מבן ששים כפחות מבן עשרים, אף כאן יותר מבן ששים כפחות מבן עשרים.

והנה יש להבין מה הטעם דוקא על הגיל הזה, מילא עד גיל עשרים בי"ד של מעלה לא מענישים, אולם אחרי גיל ששים מדוע לא היו בכלל הגזירה.

ובתורה תמימה כאן כתב הטעם, שעניניהם של עם ישראל, מצפים לאנשי הצבא, שאם היו משכנעים אותם, שכדאי ללכת לא"י, לא היו שומעים לעצת מרגלים. ורעיון זה מקבל חיווק מהגמ' בבבא בתרא (קבא ע"ב): והא כתיב ולא נותר מהם איש, כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון וכו', והתניא יאיר בן מנשה, ומכיר בן מנשה נולדו בימי יעקב

ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ, שנאמר ויכו מהם אנשי העי, בשלשים וששה איש, ותניא וכו', אלא זה יאיר בן מנשה ששקול ברובה של סנהדרין.

והנה ממה שתירצה הגמ' ששקול היה כסנהדרין, ולא אמרה צדיק גמור, שצדקת הצדיק אינה עוזרת להינצל מהגזירה, אלא זה שהיה מבוגר הוא שהציל אותו. וכן יהושע בן נון וכלב, ניצלו רק בגלל שהיו מהתרים את הארץ, וקידשו שם שמים, ואילולי הכי גם הם היו בכלל הגזירה אע"פ שצדיקים גמורים היו.

רואים מכאן כמה עניין חילול שם שמים חמור מאוד. שבשיש גזירה לא יכולים להינצל ע"י צדקות, אלא רק ע"י קידוש שם שמים. וגם יאיר בן מנשה ניצל רק בגלל שהיה מבוגר, דבמקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

ומסופר על החפץ חיים שעמד בחלון ביתו, ובכה. וכששאלוהו מדוע, השיב שהוא רואה את כל התלמידים שהולכים לגימנסיה, שהם הולכים לשמד. כי חינוך של כפירה זהו שמד וחילול השם.

עוד מצינו, שעל האדם להקדים להתפלל בורחה, ולכא' היה עדיף שיתפלל יותר מאוחר, ביותר ערנות ובנחת, אולם מכיוון שאומות העולם עובדים לשמש ולירח, כנגד זה בזמן הזריחה אנחנו מתפללים להקב"ה.

וקידוש שם שמים זה לא בדיבור, אלא רק במעשה. וכך כותב החינוך במצוות הפסח (פז): ואל תחשוב בני לתפוש על דברי ולומר, ולמה זה יצוה אותנו השם יתברך לעשות כל אלה לזכרון אותו הנס, והלא בזכרון אחד יעלה הדבר במחשבתנו ולא ישכח מפי זרענו.

כי לא מחכמה תתפשני על זה, ומחשבת הנער ישיאך לדבר כן. ועתה בני אם בינה שמעה זאת, והטח אזנך ושמע, אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע כי האדם נפעל כפי פעולותיו. ולבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עושה בהם, אם טוב ואם רע, ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות. ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצות, אם אולי יעסק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באומנות רעה, באמת

אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אומנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת לבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל אדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו.

ועל כן אמרו חכמים זכרונם לברכה (מכות כג ע"ב) רצה המקום לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, כדי להתפייס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו, להטיב לנו באחריתנו, כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד. ורמזו זכרונם לברכה על זה באמנם (מנחות מג ע"ב) כל מי שיש לו מזוזה בפתחו וציצית בבגדו ותפלין בראשו מובטח לו שלא יחטא, לפי שאלו מצות תמידיות ונפעל בהן תמיד.

לכן אתה, ראה גם ראה מה מלאכתך ועסקיך כי אחריהם תמשך ואתה לא תמשכם. ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בתענוגי אנשים לשבת בשווקים וברחובות, להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות, וכיוצא באלו הדברים שאין מביאין עליהם אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמוהם, קטני עבה ממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם. אל בני, השמר מפניהם פן תלכד ברשתם, רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל.

ואחר דעתך זה אל יקשה עליך מעתה ריבוי המצוות בענין זכירת ניסי מצרים, שהן עמוד גדול בתורתנו, כי ברבות עסקינו בהם נתפעל אל הדבר, כמו שאמרנו.

זה ההבדל המבדיל בינינו לבין אומות העולם, שאצלם החכמה היא עיקר ולא המעשה, אולם אצל עם ישראל חכמה בלא מעשה לאו כלום הוא.

עד כדי כך שהגיעה אשה, ובקשה להתיר נדרה שלא תשב שבעה על אביה. ואשה זו לא חילונית אלא עם כיסוי ראש, וזה נובע כי אין קשר בין החכמה למעשים, וכן הרבה מקרים של שלום בית, שהבעל יש לו שני זונות תפילין, וחוק לישראל, סידור עבה מלא פתקים של שם הוי"ה ואדנות, ועם כל זה אינו יודע כיצד להתנהג בבית.

כשיצאו ממצרים ראו ניסים גדולים, אבל הקב"ה אומר ואת ערום ועריה, שבלא מעשים ידיעת הניסים אף אם השפיעה על אומות העולם, מ"מ בלא מעשה לא תועיל כלום.

וזה מה שאמר בספר חסידים, שאחד הדרכים שאדם יישם את מצוות התשובה, זה כשיגיע אליו הרהור טוב לדבר מצוה, ישתדל מיד לקום.

כי התעוררות בלא מעשה לא תעשה רושם באדם. וכן כתב בנפש החיים שער התורה שהלימוד בספרי מוסר זהו דבר גדול מאוד, (ולפחות שירגיש שזקוק הוא למוסר) אבל צריך לדעת שבוזה לא יוצא יד"ח, אלא זה תבלין, שיוכל להגיע לידי מעשה, אולם לימוד בלא מעשה אינו מועיל.

החזון איש כתב בספרו אמונה ובטחון, שספרי המוסר זהו חלק גדול מאוד מהספרות התורנית, שבמשך כל הדורות נכתב על זה, ועוד יכתב. והטעם לכך, משום שכל אחד כתב מניסיונו, כיצד למפל ביצה"ר, ע"פ מה שהוא ניסה להתעלות ביר"ש.

וזה מה שנאמר בענין יציאת מצרים, (שמות יב, כא) משכו וקחו לכם, משכו ידיכם מן הע"ז, ומהו ידיכם שצריך לעשות מעשה בידיים. וכך בכוח המעשים, שגלחם בהם נגד היצה"ר, מתעלה.

ומכיון שהיצה"ר כל פעם מתחמש כנגד המלחמות כנגדו, לכן צריך כל פעם רעיון חדש, כיצד להלחם ביצה"ר, אבל עיקר הכל הוא עשיית המעשה, דאדם נפעל על פי פעולותיו.

וע"י שהאדם יקדש שם שמים במעשיו נזכה להיות מבין עובדי ה' השלמים והיראים.

